

Een verhandeling over
de hypochondrische en hysterische ziekten,
in drie dialogen,
verbeterd en uitgebreid door de auteur.¹
(1730)

*Scire Potestates Herbarum usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes*

Æneid. Lib. xii²

---

¹ Volgens het titelblad van de eerste versie *A Treatise of the Hypochondriack and Hysterick Passions* (1711) is de bedoeling van het boek: 'Een verhandeling over hypochondrische en hysterische passies, gewoonlijk de *hypo* bij mannen en *vapeurs* bij vrouwen genoemd, waarin de symptomen, oorzaken en het genezen van die ziekten volgens een geheel nieuwe methode worden uiteengezet. Het geheel gekruid leerzame vertogen over de wezenlijke kunst van de geneeskunde zelf en onderhoudende opmerkingen over de moderne praktijk van artsen en apothekers: zeer nuttig voor allen die het ongeluk hebben een van hen nodig te hebben.' De woorden 'passions' en 'diseases' zijn in dit verband synoniem. Deze eerste versie is opgenomen in de reeks 'Classics in Psychiatry' van de Arno Press, New York, 1976.

² *Hij koos er liever voor de kracht van enkelvoudige kruiden en het genezen van ziekten te begrijpen, en onvermaard de stille kunsten te beoefenen.*

VOORWOORD

Toen de listige verleider van de mensheid, hun verderf beramend, onze eerste ouders aantastte in hun trots, liet hij blijken diep onderlegd te zijn in de menselijke natuur. Van deze natuur is de ondeugd die ik noemde zo onscheidbaar, dat het onmogelijk is dat de laatste ooit volledig zou worden vernietigd zolang de eerste blijft bestaan. Ik heb niet de bedoeling u, lezer, te vermoeien met de waslijst van onherstelbare rampen waarvan trots zowel voor als na de schepping de oorzaak is geweest. Maar ik zal u alleen maar zeggen dat trots, zoals die voor de onervaren *Adam* funest was door bij hem ziekte en dood te veroorzaken, nog steeds voor zijn vooraf gewaarschuwde nageslacht niet minder schadelijk is, doordat hoofdzakelijk hij de voortgang belemmert van de schitterende kunst die zowel het herstel als het behoud van de gezondheid zou moeten leren.³

Het is trots die de arts ertoe brengt af te stappen van de betrouwbare waarneming van de nooit-dwalende natuur, om zich bezig te gaan houden met de losse gissingen van zijn eigen dolende verdichting, opdat de wereld de vruchtbaarheid van zijn hersenen kan bewonderen.⁴ Het is trots van de patiënt, die hem verliefd maakt op de redenerende arts, om zo een gelegenheid te hebben de diepgang van zijn eigen scherpzinnigheid te laten zien. Maar als de redenen, die vaak door de een worden gegeven en door de ander als geldend worden aangenomen, nauwkeurig zouden worden onderzocht, zou dit een verstandig mens er bijna toe bewegen zijn eigen soort te verloochenen en hem te laten blozen als hij een redelijk schepsel wordt genoemd.

Ik weet dat het poneren van deze leer betekent, dat ik tegen de stroom van onze levendig praatgrage tijd⁵ in zwem. Een tijd waarin de stille ervaring van nauwgezette, praktiserende artsen belachelijk wordt gemaakt en alleen de vernuftige speculaties van hypothetiserende geneesheren worden opgehemeld.

Tevergeefs zegt de hooggeachte *Baglivi: Nos latet æternumque latebit minima illa, ac subtilis, non solum à sensibus, sed ab humanæ mentis acie prorsus remota solidarum æque ac fluidarum corporis viventis partium textura.*⁶ Deze nadrukkelijke waarheid is aan deze tijd verspild.

---

³ De listige verleider van de mens is de duivel. De mens gaf, aldus Johan van Beverwijck in zijn *Schat der Gesontheit*, 't listige schoon-praten van de duyvel te veel gehoors'.

⁴ Vgl. Jacobus de Back (1593-1658), *Verhaal van 't Hart* (1651), in 'Aansprake tot de lezers': 'die ongerijmde en valse dingen, gelijk dat vrouwen geen mensen zijn, of nog ongerijmder, niet alleen pogen staande te houden, maar ook met bedriegelijke bewijsredenen, in schijn van waarheid, te bewijzen, quanswijs om daardoor de wakkerheid van hun verstand en uitmuntende geleerdheid bekend te maken'.

⁵ 'Interestingly, the incoherent loquaciousness associated with the English Malady is precisely the symptom Bernard Mandeville, writing as a physician, claims to be one of the central ills of "our sprightly talkative Age", merkt Glen Colburn op in *The English Malady: Enabling and Disabling Fictions* (2008), 'Introduction', blz. 13, noot 2.

⁶ *Dat allerkleinste en allerfijnste weefsel, ver verwijderd van de zintuigen maar ook van het bereik van het menselijke verstand, waarvan zowel de vaste als vloeibare delen gemaakt zijn in een levend schepsel, is en zal eeuwig verborgen voor ons zijn.* [Georgio

Hij kan niet verwachten geloofd te worden door onze scherpzinnige filosofen, wier trots niet wil toegeven dat het mogelijk is, dat de natuur verborgen plaatsen heeft buiten het bereik van hun vernuftigheid en wier trots de verongelijkende bewering als een belediging van het menselijke verstand beschouwt.

De vernuftige *Sylvius de le Boe* was een arts die zijn rijke verbeelding de vrije loop liet toen hij op zoek was naar de oorzaken van stoornissen. Maar toen hij sprak over die welke ik ga behandelen, verwaardigde hij zich toch te zeggen: *Cognitio rerum naturalium omnium est ab experientia per sensus facta; unde causas effectuum sic compertorum exquirat ratiocinatione concatenata ingenium humanum. De veritate tamen inventa certus esse potest nemo; nisi posquam de suæ ratiocinationis soliditate confirmatus fuerit per eandem experientiam, ratiocinationem prædictam ipso opere confirando et comprobando.*⁷ Hoe weinig en wat voor hachelijk nut dit soort redeneren in de geneeskunde heeft als dit wordt vergeleken met de absolute noodzaak van ervaring, zelfs volgens de bekentenis van een genie die zo overvloedig met veronderstellingen strooit, laat ik aan alle verstandige mensen ter beoordeling over.

Op grond van wat ik heb aangeduid ben ik er zeker van dat sommige lezers al een vooroordeel tegen mij hebben opgevat. Maar ik verzoek die ongeduldige lezers mij niet te berispen om wat ik tot dusver heb gezegd en om wat zij verder over dit onderwerp in de eerste dialoog zullen lezen, of, bij wijze van woordspeling, mij niet te veroordelen als een vijand van de rede, voordat zij aan het einde van de tweede dialoog zijn gekomen en ik hun zal hebben aangetoond tegen wat voor soort redeneren ik me kant.

Sommige mensen, weet ik, zullen niet blij zijn met wat op bladzijde xxx en enkele volgende bladzijden wordt gezegd. Maar ik hoop dat geen oprechte lezer hierdoor zal vermoeden dat ik voorheb me op een bijzondere wijze over de ene stad of het ene land ongunstiger uit te laten dan over een ander en nog minder om me tegen specifieke personen te richten. Ik spreek in algemene bewoordingen. Wie er zin in heeft iets hiervan op zichzelf te betrekken, is gediensstiger dan ik van hem verlang. Ik vond het nodig deze waarschuwing te geven, omdat ik niemand zou willen laten denken dat ik alleen maar op de gewoonten in *Londen* zou hebben toegesneden wat in gelijke mate op de meeste grote steden in *Europa* van toepassing is. Maar als iemand denkt dat ik in de eerste dialoog voor mijn eigen beroepsgroep te streng ben geweest, laat hij dan

---

Baglivi, *Opera omnia medico-practica et anatomica*, ed. 1754, bk. i, hfst. ii, pt. V., blz. 3.]

⁷ *Wij hebben al onze kennis van natuurlijke dingen door de ervaring, gemaakt door de zintuigen; vanwaar door daarop aansluitend te redeneren het menselijk verstand de oorzaken onderzoekt van de gevolgen die we bevinden; toch kan niemand er zeker van zijn dat hij gelijk heeft, totdat hij overtuigd is geworden van de soliditeit van zijn redeneren door dezelfde ervaring, die het voornoemde redeneren bewijst en bevestigt met feitenmateriaal.* [Franciscus Sylvius / Franz de le Boe (1614-1672) in *Opera Medica* (1680), *Praxeos medicae appendix*, Tractatus vii, 'De Affectione Hypochondriaca', laatste lid, nr. cclxxix.]

verder gaan lezen. Hij zal merken dat ik het in de derde dialoog weer ruimschoots goed met hen maak.

De volgende lezers van wie ik bang ben dat ze dit werk zullen bestrijden, zullen die apothekers zijn, die zwak genoeg zijn om zich beledigd te voelen door wat gezegd wordt door iemand die last heeft van *zwaarmoedigheid*. Ik erken dat zij bepaalde dingen tegen kunnen komen die niet hun algemene goedkeuring kunnen verdienen en dat sommige ervan voor de hele broederschap erg lastig zijn. Maar als ze willen overwegen hoe *Misomedon* (die de man is die tegen hen tekeer gaat) overal in het boek wordt weergegeven als een verklaard vijand van medicijnen en mal verzet op universiteitskennis, zullen ze ontdekken dat ik hem niet anders kon laten spreken zonder zijn karakter te bederven.⁸

Wanneer ik al deze mensen overtuigd heb, verwacht ik dat er anderen zijn die, zonder op de merites van de zaak in te gaan of te onderzoeken of de aanmerkingen die ik op de geneeskunde heb gemaakt wel of niet juist zijn, me zullen vragen wat voor reden ik had om in een verhandeling waarin niemand hen zou zoeken, zo de mond vol van hen te hebben. Hun geef ik dit antwoord.

Toen ik van zins was mijn opvattingen te publiceren over de stoornissen waarop ik me gedurende enige jaren meer in het bijzonder had toegelegd, bedacht ik dat het minder verwaand zou zijn als ik zou schrijven ter informatie van de patiënten die hiervan te lijden hebben dan wanneer ik de pretentie had andere praktiserende artsen, die beweren zowel hen als mijzelf⁹ te genezen, te onderwijzen. Het is natuurlijk te denken dat ik me er daarom meer aan gelegen liet liggen de patiënten te overtuigen dan dat ik me er zorgen over maakte hoe het bij de artsen zou overkomen. Ik wist dat de studie van de medicijnen op zichzelf al erg straf is en dat de praktisch aangelegde auteurs, die gewoonlijk voor leden van hun eigen beroepsgroep schrijven, verre van amusant zijn. In aanmerking nemend dat de saaie opsomming van verschijnselen en oorzaken, waarmee we elkaar opzadelen en ook de angstaanjagende berg van verschillende medicijnen die wordt aangetroffen bij degenen die over de *hypochondrische* en *hysterische* passies hebben geschreven, erg vervelend en onaangenaam moeten zijn voor de mensen die verlichting zoeken voor een stoornis waarvan ongeduldigheid een van de zekerste symptomen is, besloot ik van de gebruikelijke methode af te wijken en datgene wat ik te zeggen had zo appetijtelijk mogelijk te maken voor degenen die ik als mijn lezers op het oog had. Voor dit doel uitzien naar iets dat het onderwerp zowel serieus als amusant zou kunnen opsmukken en er toch niet te ver vanaf zou staan, viel ik op de medische opmerkingen die u door de hoofdtekst heen gevlochten zult zien. *Acriora orexim excitant embammata*.¹⁰ Nadenkend over de hoge kosten die *hypochondriaci* vaak door zowel honoraria als medicijnen hebben, dacht ik dat voor hen redelijkerwijs niets aangenamer kon zijn dan vermaakt te

---

⁸ Betekenis 'Misomedon': iemand die medicijnen haat.

⁹ Voor wat Mandeville over zichzelf zegt, zie ook blz. xxx.

¹⁰ *Scherpe sauzen prikkelen de eetlust*. [Martialis i. 7. 22.]

worden ten koste van degenen aan wie velen van hen zonder enig resultaat zo veel verschuldigd zijn geweest.

Het geheel is verdeeld in drie dialogen. De personen die optreden zijn *Misomedon*, *Filopirio* en *Polytheca*, van wie de laatstgenoemde alleen aan een gedeelte van de derde dialoog deelneemt.

Misomedon is een erudiet man, die zolang hij gezond was een blijde en gelijkmatige aard en een vriendelijke open instelling bezat. Maar nadat hij lang onder de hypochondrische passie heeft geleden, is hij nu erg ten kwade veranderd en chagrijnig, wispelturig, vol kritiek en wantrouwig geworden. Niettemin heeft hij bij mooi weer soms heldere ogenblikken, die twee of drie dagen duren. Dan is hij erg spraakzaam, houdt ervan met geleterde mensen te converseren en is vaak grappig. Hoewel het hem in zijn conversatie niet aan verstand of scherpzinnigheid lijkt te ontbreken, is hij toch vooringenomen wat zijn afkeuringen betreft en veranderlijk in zijn humeur, soms zeer inschikkelijk, dan weer vitziek, maar altijd in om tot hekelen. Hij is sterk geneigd van het een naar het ander af te dwalen en zijn mening vaak te veranderen. Wanneer hij over zichzelf spreekt, vervalt hij al gauw tot retorische uitbarstingen. Hij schijnt er behagen in te scheppen over zijn kwalen te praten en de geschiedenis van zijn stoornis en wat hem overkomen is te verhalen. Hij heeft geneeskunde gestudeerd, maar is er geen sympathisant van en heeft een sterke haat tegen apothekers.

*Filopirio*¹¹ is een buitenlander en arts die, nadat hij zijn studies had beëindigd en overzee was gepromoveerd, naar *Londen* was gekomen om de taal te leren. Toen dat gebeurd was, schepte hij daar veel behagen in en intussen vond hij het land en de sociale gewoonten ervan aangenaam voor zijn gemoed. Hij is nu vele jaren in *Engeland* en zal zijn leven daar waarschijnlijk eindigen.¹²

Polytheca, die de vrouw van *Misomedon* is, was altijd een blijde, levendige vrouw met een ongedwongen, aangename gemoedsgesteldheid. Maar doordat ze al jarenlang in hoge mate van vapeurs te lijden heeft, kan ze nu nog nauwelijks aan iets anders denken dan aan haar eigen stoornis. Ze is in dezelfde mate een vriend van de medici en apothekers als haar echtgenoot er een vijand van is.¹³

Er zijn weinig *hypochonders* die, wanneer de stoornis lang aanhoudt, niet merkwaardig zijn vanwege iets vreemds en bijzonders in hun temperament, hun houding of gedrag. Omdat *Misomedon* als een bewonderaar van beschaafde literatuur wordt voorgesteld en al vanaf zijn jeugd van lezen houdt, dacht ik dat het niet onnatuurlijk zou zijn, dat een dergelijk iemand bij de geringste verwarring kinderlijk verzot op *Latijnse* spreekwoorden kan zijn en zijn betoog met meer citaten uit de klassieke doorspekt dan een verstandig man die de wereld begrijpt zou doen als zijn hoofd volkomen helder is. Want dit is een van de eigenaardigheden waarmee ik *Misomedon* bewust heb belast. Veel lezers zullen op het

---

¹¹ Filopirio is Mandeville zelf. De naam betekent 'minnaar van ervaring'.

¹² Deze opmerking van Mandeville dateert van 1730.

¹³ Betekenis 'Polytheca': iemand die veel uit de apotheek krijgt.

eerste gezicht dezelfde fout bij *Filopirio* aantreffen, maar bij nader onderzoek zullen zij ervan overtuigd zijn dat hij dit alleen maar uit inschikkelijkheid doet en om te harmoniëren met het humeur van zijn patiënt, aan wie hij, wanneer hij hem goed heeft leren kennen, toegeeft dat hij het daarop heeft aangelegd. Bovendien zal de ontwikkelde lezer op dit punt gemakkelijk het verschil zien tussen de dokter en zijn patiënt. Al het *Latijn* dat geen verband houdt met de geneeskunde en waarvan de eerste gebruik maakt, bestaat uit bekende uitdrukkingen die men vaak hoort en die elke schooljongen kent. Maar het leeuwendeel van de gezegden die de ander citeert, is minder afgezaagd en behoort als zodanig tot een hogere vorm. Daarvan goed op de hoogte zijn, getuigt van een grondiger kennis van de *Latijnse* taal en een grotere mate van belezenheid dan de dokter lijkt te pretenderen. *Misomedon* maakt zijn betoog vaak tastbaar en zegt met opzet dingen om een spreekwoord mogelijk te maken, wat *Filopirio* nooit doet. Verscheidene keren als de laatstgenoemde iets zegt waarop een *Latijns* gezegde toepasselijk zou kunnen zijn en hij daar toch niet van rept, doet de ander dit voor hem, citeert het en laat hem daarna verder gaan zonder nog iets anders te zeggen.

Maar hoe verzot op spreuken en andere citaten in het *Latijn Misomedom* ook mag worden voorgesteld, hij is toch niet zo onbeleefd om ze te gebruiken tegenover degenen die die taal niet verstaan. In dit geval wordt ervoor gezorgd, dat er niets door het *Latijn* wordt belemmerd bij het behandelen van de hysterische passie en wat directer verband houdt met de klachten van het schone geslacht. Om dat gedeelte aangenaam en onderhoudend te maken, en helder en leerzaam, heb ik gebruik gemaakt van een derde persoon en een dame geïntroduceerd die met gevoel haar eigen kwalen beschrijft en uitvoerig verhaalt wat er met haar dochter, die verscheidene jaren lang hysterisch is geweest, is gebeurd. Ik ben ervan overtuigd dat er door het historische verslag dat *Polytheca* van hen beiden geeft en van wat er verder gebeurt tussen haarzelf en de arts die zij consulteert, een veel helderder idee kan worden verkregen van de stoornis die de *vapeurs* wordt genoemd en van de verscheidenheid van *hysterische* aanvallen dan door een bloot verhaal van verschillende, verward samen gehutselde symptomen en dat het verslag zelfs voor mensen met gewone capaciteiten even begrijpelijk zal zijn als welke voorhanden zijnde opsommingen dan ook.

Het zal zonder meer blijken dat *Polytheca* en ook haar echtgenoot en dochter verzonnen patiënten zijn, die uit mijn koker komen. Maar wees ervan verzekerd dat elke klacht van hen eerst aan de natuur werd ontleend. De voorbeelden die ik geef zijn zodanig volgepropt met verschijnselen, dat ik nooit verwacht een persoon aan te treffen wiens geval precies op een van de drie zal lijken. Aangezien ik alleen de symptomen heb opgeschreven die duidelijk en gewoon zijn bij de stoornis die ik behandel, is het mogelijk dat sommige *hysterische* en ook *hypochondrische* personen last kunnen hebben van een of ander bijzonder verschijnsel dat niet in het boek voorkomt. Maar wie (mannen of vrouwen) het hebben doorgelezen en in een of ander gedeelte niet drie of

vier symptomen zijn tegengekomen die op henzelf van toepassing zijn, mogen erop vertrouwen dat hun kwalen niet onder deze of gene noemer vallen.

In het voorwoord voor de eerste uitgave heb ik mij ervoor verontschuldigd dat het *Latijn*, dat door het boek heen verspreid is, niet in het *Engels* was vertaald, omdat ik dacht (zoals ik daar zei) dat het belachelijk zou zijn twee mensen samen te horen discussiëren die voor elkaar vertalen wat beiden verondersteld worden te verstaan. Maar sindsdien heb ik zoveel klachten gehoord dat het *Latijn* niet vertaald was, dat ik een andere weg ben ingeslagen en op elke bladzijde voetnoten heb gezet om wat in de tekst geen *Engels* is, nader te verklaren.¹⁴ Maar daar het in deze verhandeling niet mijn taak was talen te onderwijzen, heb ik mij er meer om bekommerd de betekenis van de *Latijnse* passages op te schrijven dan dat ik me over de woorden zelf druk heb gemaakt. Ik heb met alle lezers zoveel rekening gehouden dat ik, om niemand van hen te beledigen of ongemakkelijk te maken, in twee of drie gevallen waarin ik dacht dat een juistere vertaling te nadrukkelijk zou zijn om door of voor iedereen gelezen te worden, de spreekwijze heb verzacht en van de echte betekenis in het *Latijn* ben afgeweken. Ik heb al opgemerkt dat er onder de gezegden die *Misomedon* gebruikt zodanige zijn, die niet gewoon zijn en die je zelden tegenkomt. Het is mogelijk dat sommige ervan zelfs voor belezen mensen nieuw zijn. Maar er is niet een waarvan ik in de noten heb gezegd dat het een spreekwoord is of spreekwoordelijk wordt gebruikt, zonder dat ik hiervoor een gezaghebbende bron heb. Voor de waarheid daarvan beroep ik me op de *Adagia* van *Erasmus*, waarin ieder van de minst duidelijke uitdrukkingen kan worden gevonden.

Ik ken mensen die het *Latijn* waarmee ik de dialogen heb laten eindigen, hebben bespot, maar aangezien ik er niets belachelijks aan heb kunnen ontdekken, heb ik er niets aan veranderd. *Misomedon* begint altijd als eerste *Latijn* te praten en ik geloof niet dat een verstandig iemand, die zich wil verplaatsen in het karakter dat aan deze persoon is gegeven en ook wil letten op de zorg die *Filopirio* eraan besteedt om met de stemming van zijn patiënt in harmonie te komen, enige ongerijmdheid zal vinden in datgene waarover ik nu spreek.

Omdat de noten niet meer plaats mochten innemen dan noodzakelijk was, zal de lezer ontdekken dat daarin geen aandacht wordt besteed aan *Latijn* of *Grieks* dat in de tekst zelf wordt uitgelegd en dat woorden niet meer dan een keer zijn vertaald, ook al komen ze later weer voor.

---

¹⁴ Mandeville verdedigde in het voorwoord van de eerste druk van 1711 het gebruik van Latijn en voegde er op blz. ix-x aan toe: "Maar opdat wat ik het laatst heb gezegd niet degenen afschrikt die geen andere dan hun eigen taal kennen, beloof ik alle *hypochondrische* mensen (van wie ik de geringsten over het algemeen mensen met een redelijk verstand heb gevonden) dat wat zij, als ze aan het Latijn en alle medische termen voorbijgaan, in duidelijk Engels zullen aantreffen voldoende zal zijn om hun een dieper inzicht in de aard van hun stoornis te geven dan zij zich ergens anders kunnen verschaffen. Ik ben er zeker van dat velen door het lezen van deze verhandeling in staat zullen zijn om sommige eerste oorzaken van hun kwelling, die eerder voor hen verborgen waren, te doorgronden."

Iets anders waarover, vrees ik, zal worden gezeurd, is dat twee personen een half uur lang van gedachten moeten wisselen over een wetenschap, zoals de dokter en zijn patiënt over wiskunde, waarvan zij beiden toegeven dat zij deze niet begrijpen. Dit is, geef ik toe, heel buitengewoon. Maar geen wijs man zou er erg door gegriefd zijn voordat hij had gelezen wat zij er over zeiden. Dat echte wiskundigen, tenminste het grootste deel van hen, er niet boos over zullen zijn, geloof ik stellig. Wat degenen betreft die weinig of niets van die wetenschap weten maar niettemin anderen geringschatten die zich dit niet aanmatigen; die blaaskaken, die gehouden willen worden voor wat ze niet zijn en slechts de benaming wiskunde gebruiken om iedereen uit gewin om de tuin te leiden, zij mogen er gerust van vinden wat ze willen.

De eerste druk van dit boek werd in 1711 gepubliceerd. Sindsdien heb ik er heel wat aan toegevoegd en er grote wijzigingen in aangebracht. Maar ik heb niets veranderd aangaande de tijd waarin het gesprek, dat wil zeggen het onderwerp van deze dialogen, verondersteld wordt te hebben plaats gevonden. Zodat de lezer tenminste negentien jaar moet aftrekken van wat nu tegenwoordig is, wanneer hij de woorden *een recente auteur* of een andere passage tegenkomt waarin over dingen wordt gesproken die toen tegenwoordig waren. Opdat het boek nog steeds terecht kan worden beschouwd als iets dat zoveel jaren geleden is geschreven, heb ik me niet bemoeid met of aandacht besteed aan iets dat sinds die tijd is gepubliceerd of afgehandeld. Ik breng het publiek hiervan op de hoogte, zodat iets niet zou kunnen gelden voor mensen die nu leven dat voorheen was bedoeld voor mensen die een dozijn jaar of langer in hun graf lagen.

*Aanvulling.*¹⁵ In deze dialogen heb ik hetzelfde gedaan als *Seneca* in zijn *Octavia*¹⁶ en mezelf op het toneel gebracht, met dit verschil dat hij zijn eigen naam behield en ik die van mij veranderde in die van *Filopirio*,¹⁷ minnaar van ervaring, die ik altijd zal belijden te zijn.¹⁸ Daarom wens ik dat de lezer alles wat wordt gesproken door de persoon die ik het laatst noemde, opvat als gezegd door mijzelf. Wat ik hem dringend verzoek niet

---

¹⁵ Aanvulling tot aan het eind, ontleend aan het voorwoord van de eerste uitgave (1711).

¹⁶ Dit toneelstuk wordt nu algemeen toegeschreven aan een onbekende Pseudo-Seneca.

¹⁷ Empirisch: 'op ervaring berustend'. Ontleend aan Latijn *empiricus* 'de ervaring volgend (gezegd van geneesheren)', uit Grieks *empeirikós* 'ervaren', als zn. 'geneesheer op grond van ervaring', in tegenstelling tot hen die vanuit theorie of op gezag van anderen handelen.

¹⁸ Vgl. Johan van Beverwijck, *Steen-stuck*, fol. 28. 'Mij behaagt niet in iemands woorden te zweren, maar de waarheid alleen voor ogen te hebben, alles vrijelijke te onderzoeken.' 'Het is menselijk te dwalen: derhalve behoort niemands aanzienlijkheid zo groot te zijn bij iemand die de waarheid najaagt, dat hij niet meer geloof zou geven aan zijn eigen ogen als aan 't schrijven van Aristoteles of Galenus. 'Het is een oud spreekwoord: Socrates of Plato is ons een lieve vriend, maar nog liever de waarheid. Want men moet in 't onderzoeken niet zo zeer letten op 't gewicht van de aanzienlijkheid als wel van de rede. Ja, het aanzien van de leermeesters doet dikwijls schade aan degenen die leren willen. Want zij houden hun eigen oordeel op en stellen vast hetgeen zij geoordeeld vinden door degene die zij achten.' E.D. Baumann, in *Johan van Beverwijck, in leven en werken geschetst* (1910), blz. 160: 'We horen hieruit in nieuwe zeggung de geest van Hippocrates,...de lof der eigen waarneming en eigen ervaring, de erkenning van geen hoger gezag dan alleen de waarheid.'

te doen met de rol van *Misomedon*, die ik, om zijn stoornis des te beter te kunnen toelichten, schuldig heb gemaakt aan enkele buitensporige vervoeringen waarvoor ik strikt genomen niet verantwoordelijk zou willen zijn.

Ik moet mijn lezer er ook van op de hoogte stellen dat ik, door de vrijheid te nemen die bij dialogen gewoon is, wat mijn eigen privéaangelegenheden betreft op twee of drie plaatsen meer in bijzonderheden ben getreden dan bij een minder gemeenzame wijze van schrijven zou kunnen worden toegestaan. Om een bezwaar te ondervangen dat op *bladzijde* xxx zou kunnen worden gemaakt, vestig ik mijn aandacht erop dat artsen die geen tijd hebben of niet geneigd zijn om te schrijven, zelden worden gevierd buiten het land waarin ze leven, ook al hebben ze waar ze zich bevinden heel veel werk. De twee dichtbevolkte steden die er bedoeld worden, zijn *Amsterdam* en *Rotterdam*. In de laatstgenoemde stad woonde de arts, die in dezelfde passage wordt genoemd, gedurende meer dan dertig¹⁹ jaar als geacht persoon. Voor het grootste deel van die tijd werd hij onder het betere soort mensen meer gevraagd dan wie ook. Hiervan kan niemand onwetend zijn die daar voor 1692 woonde en ook maar enig besef had.²⁰

Door een romantisch voorwendsel dat mensen slechts voor het welzijn van anderen behoren te werken en daarbij hun privébelang verwaarlozen, is het onder de zedenmeesters mode geworden om de naam *kwakzalver*briefven te geven aan alle geschriften van artsen waardoor het mogelijk is dat zij, behalve het gemeenschappelijke welzijn van het volk, een onoprecht oogmerk kunnen hebben hun reputatie te vergroten en hun eigen praktijk te bevorderen. Ik ben niet zo onnozel om aan te nemen dat dit mij niet ten laste zal worden gelegd, vooral door hen die zich door enige passage in het boek mateloos geërgerd voelen. Maar aangezien strikt genomen in dit geval de meeste geleerde praktijkbeoefenaren, als hun werken uitkomen terwijl zij nog in leven zijn, door dit verwijt of anders dat van ijdele roem moeten worden getroffen, vind ik het niet de moeite waard om hiervoor de minste verantwoording af te leggen. Als een reguliere arts over een stoornis schrijft waarvan hij - op een manier die nog nooit ondernomen is²¹ - de genezing in bijzondere mate tot zijn beroep heeft gemaakt, een *kwakzalver* zou zijn, omdat hij, behalve zijn bedoeling om leerzaam te zijn en anderen goed te doen, ook het doel heeft zichzelf hierdoor bekender te maken dan hij daarvoor was, dan ben ik er maar een. Gemeenschappelijk welzijn van en weldaad voor de mensen zijn dekmantels waarvan iedereen gebruik maakt en hierover wordt doorgaans het meest gesproken door degenen die er het minst

---

¹⁹ Lees: twintig jaar.

²⁰ Mandeville bedoelt zijn vader Michael de Mandeville, die in 1667 naar Rotterdam kwam. Hij werd begin 1693 uit Rotterdam verbannen vanwege zijn rol bij het zogenaamde Costerman-oproer in 1690 en verhuisde naar Amsterdam.

²¹ Mandeville geeft hieraan geen naam. De bedoelde manier komt overeen met de cliëntgerichte (cognitieve) gedragstherapie die in de laatste decennia van de twintigste eeuw opnieuw is bedacht. Maar gericht op klachten van hypochonders, is Mandeville specifieker, zoals hij aangeeft op blz. xxx.

rekening mee houden. Maar de verstandige mensen van onze scherpzinnige tijd zijn wijzer dan dat ze zulke heldhaftige opwellingen van zelfverloochenende deugd van hun medeschepselen verwachten en wie iets van een groene kloodbaan begrijpt, weet dat elke klood een afwijking moet hebben en dat er daarzonder niet te spelen valt.

Zoals de tijd vergaat en de wereld verdorven is, denk ik daarom niet dat hij een slechte onderdaan of een nutteloos lid van de menselijke samenleving is die, zonder schade voor de gemeenschap, zijn eigen oogmerken dient door weldadig te zijn voor degenen die gebruik van hem maken. Meer pretendeer ik niet. Ook zou ik niet aarzelen de lezer de weg naar mijn woning te wijzen als ik mijn permanent verblijf in de stad had. Maar aangezien ik met mijn gezin buiten de stad woon, zal ik, in plaats van deze brief uit mijn eigen huis te dagtekenen, hem verwijzen naar de boekverkopers en drukker, die onderaan de titelbladzijde zijn genoemd en van wie iedereen altijd kan vernemen waar ik te vinden ben.²²

ACJ 24-02-2016

---

²² Mandeville vermeldde in de 2^e druk van 1711 op de titelpagina en op blz. xiv zijn adres: Manchester-Court, Channel-Row, door Kaye nader aangeduid als Manchester Buildings, Cannon Row, Westminster. Dit moet een praktijkadres in de city' zijn geweest. Mandeville woonde toen met zijn gezin ten zuiden van de Theems, in Bermondsey of al in Lambeth.